

ומ"מ יונה הנביא שהיה מסרב בשליחות עד מסירת נפשו עד שהשליכו אותו לים, כבר היה בזה כובש נבואתו והתחייב מיתה, וקיבל עונשו כשהושלך לים, כמבואר בדברי הוזה"ק חיי שרה (בראשית קכ"א ע"א) שכאשר השליכו אותו לים פרחת נשמתו וחזרה אליו כאשר נבלע ע"י הדג. וע"ז נאמר "ותעל משחת חיי ה' אלקי".

סברא נוספת בהכנת דעתו של יונה הנביא הבאנו לעיל מהחיד"א זצ"ל בחומת אנ"ך, משם הרב באר יצחק, שכיון שהלך פעם אחת לירושלים והיו קוראים לו נביא השקר, והיה לו חשש שגם הגוים לא יאמינו לו, ובפרט שעדיין לא קיבל אות ומופת כדי שיאמינו לו, היה סבור שלכן אינו בכלל "כובש נבואתו" שבמיתה עכ"ד. והנה בש"ס ובירושלמי אמרו שיונה היה כובש נבואתו שבמיתה, וצריך לומר שכיון שהקב"ה אמר לו "לך אל נינוה", והיה ודאי נותן לו בהמשך הדרך אות ומופת כדי שיאמינו לו, הרי עובר בזה על דבר ה' יתברך שנאמר לו בנבואה. והרי המקור לחיובו של כובש נבואתו בפסוק "אשר לא ישמע אל דברי", וגם הוא בכלל זה של "לא ישמע אל דברי". ויונה היה סבור שהאיסור הוא במי שהוא כבר נביא, ויש עליו דין של נביא שחייבים להאמין לו, כדי שיעבור על איסור זה, ורק נביא שכבר קיבל האות והמופת ולא הלך, הוא הנביא הכובש נבואתו.

סברא נוספת כתובה שם, "דהיתה נבואה לגוים", והנה יש מקום לדון האם גם נביא שנשלח אל הגוים בכלל זה שהרי כל הפרשה דנבואה נאמרה לכאורה דוקא לעם ישראל, וכמש"כ "כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלוך. נביא מקרבך מאחיד כמני יקים לך ה' אלקיך אליו תשמעון", ושוב נאמר שם: "נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וגו' והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו", ולכאורה שבפסוקים הללו מפורש שהנבואה ניתנה לישראל, ולכך יש לדון דאף דין כובש נבואתו הוא דוקא כשנשלח לישראל, שהתורה חייבה את ישראל לשמוע לדברי הנביא, ואת הנביא להשמיע את דברו, אבל הגוים שאינם בכלל מצות "אליו תשמעון", אפשר שהכובש נבואתו מלומר להם פטור.

אלא שבש"ס ובירושלמי מפורש שיונה היה נביא שכובש נבואתו והיה חייב מיתה, וכנראה שהנביא מחוייב בדן זה לכל שליחות שישלח אותו הקב"ה, ולמרות שהשומעים הגוים אינם בחיוב לשמוע אל הנביא.

יא. בירור איך הותר לאנשי הספינה להשליך את יונה לים

הנה אנשי הספינה שהשליכו את יונה לים נהגו בפשטות כדן, וכמבואר בפסוקים שאף אחר שהגורלות נפלו על יונה ועל אף שנודע להם שהוא חייב מיתה בידי שמים, והסכים עמם שיטילוהו לים, ניסו בכל כוחם להמנע מכך ככתוב: "ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו כי הים הולך וסער עליהם. ויקראו אל ה' ויאמרו אנה ה' אל נא נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא כי אתה ה' כאשר חפצת עשית". וכמבואר בכל המפרשים שהם ביררו שהם מוכרחים על כך ע"י ההשגחה הפרטית שמביאה אותם לידי כך ואין אפשרות לעשות אחרת מרצונה, וכאמור: "כי אתה ה' כאשר חפצת עשית".

[1234567 ת"ח]

והנה בספר חסידים (סי' תרע"ט) כתב וז"ל: "בני אדם שעוברים בים ועמדה עליהם רוח סערה לשבר הספינה או להטביעה בים ושאר הספינות עוברות בשלום, כידוע שיש בספינה מי שחייב, ורשאים להפיל גורלות, על מי שיפול הגורל ג' פעמים זה אחר זה רשאים להפילו בים, ומתפללים שלא יפול על הזכאי אלא על החייב, שנאמר (שמואל א י"ד מ"א) "ה' אלקי ישראל הבה תמים" וכו' עכ"ל. (והנה בספר חסידים בסי' תש"א נאמר דאין רשאים להפיל גורלות, ועי' בפירוש מקור חסד לספר חסידים סי' תרע"ט מש"כ לחלק ביניהם, והובאו הדברים במשבצות זהב ליהושע עמ' קמ"ד עי' שם).

והמקרה האמור הוא לכאורה המעשה דיונה, שכל הספינות עברו בשלום ורק על הספינה של יונה היה הסערה, כמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פל"א) והוא מרומז בפסוק "והאניה חשבה להשבר", שרק אניה זו היתה בסכנה. ומש"כ "על מי שיפול הגורל ג' פעמים זה אחר זה", כן היה ביונה ככתוב: "לכו ונפילה גורלות ונדעה ... ויפלו גורלות ויפל הגורל על יונה", ובמצודות "אמרו להפיל גורלות הרבה כי לא רצו לסמוך על גורל אחד כי פן במקרה נפל על זה, אבל כשיפול פעמים מרובות על אחד, יהיה נראה שאין זה מקרה". וגם מש"כ "ומתפללים שלא יפול על הזכאי אלא על החייב", אפשר לומר שכל זה כלול בבקשה שאמרו: "אנה ה' אל נאבדה בנפש האיש הזה אל תתן עלינו דם נקיא", שאף שבפסוקים מוזכרת הבקשה אחר הגורלות, מסתמא שאף קודם לכן ביקשו זאת ואין מוקדם ומאוחר בתורה, וגם שבקשו זאת גם לפני וגם אחרי הגורלות. ולכאורה נראה דדברי ספר חסידים מסתמכים על מעשה דיונה שהיה כהלכה. (ובכללות נראה לומר שמעשה המסופר בכתובים, וחז"ל לא העמידו אותנו על כך שהיתה כאן טעות, ועושי הדבר טעו בכך, מסתבר שהמעשה היה כהלכה). ולכן רצינו בס"ד לעיין בסוגיא זו.

"ויאמרו איש אל רעהו לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו ויפל הגורל על יונה. ויאמרו אליו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה". (יונה פ"א י"א).

הנה בפסוק הראשון ביררו לדעת מי החוטא וזה נתברר ע"י הגורלות שיונה הוא החוטא, וז"ש "בשלמי הרעה הזאת לנו". ובפסוק השני רצו לברר כלפי מי חטא ומה החטא שחטא, וז"ש "באשר למי הרעה הזאת לנו", דהיינו כמו שמפרשים למי חטא, ושאר השאלות היו לנסות לעמוד על מהות החטא.

ואפשר לומר שהיו חייבים ע"פ הדין לברר את שני הדברים הללו, ע"פ מה דקיי"ל בעכו"ם שאמרו תנו לנו אחד ונהרגהו ואם לא אנו הורגים את כולן, דיהרגו ולא ימסרו אחד מהם. אבל אם ייחדוהו להם, כגון שייחדו לשבע בן בכרי, יתנוהו להם ולא יהרגו כולם. אמר רבי יהודה בזמן שהוא מבפנים והן מבחוץ לא יהרגו (בגידסת הגר"א הוא להיפך, שהוא מבחוץ ויכול להציל עצמו אסור להם למסור אותו), אבל בזמן שהוא מבפנים והן מבפנים, הואיל והוא והן נהרגים, יתנוהו להם ^{ואל יהרגו כולן} וכו'.

ובירושלמי מסיים "ייחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל יהרגו, אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי (שהיה מורד בדוד והיה חייב מיתה), ורבי יוחנן אמר אעפ"י שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי, עכ"ל. דלד"ל לא מספיק שבין כך יהרג עמהם ואין כאן סכרת "מאי חזית", כיון שבין כך גם הכורח יהרג, ור"ל סבר דאין זה מספיק להתיר מסירתו, ולכן דוקא כשחייב מיתה כשבע בן בכרי וכדלהלן.

והנה הרמב"ם (יסודי התורה פ"ה ה"ה) פסק כר"ל, שדוקא כשחייב מיתה כשבע בן בכרי, ועי' במפרשי הרמב"ם שטרחו לבאר למה פסק כר"ל אע"פ שהכלל הוא שהלכה כר"י לגבי דר"ל, ועי' במשבצות זהב לשמואל ב' (עמ' תצ"ה-תצ"ז), ובמילואים שם עמ' תרל"ב בביאור מחלוקת ר"י ור"ל.

וע"פ זה אפשר לומר, דאף שע"פ הגורלות שנפלו על יונה נתברר שהסערה היא בשל יונה, והוי כייחדוהו להם, כמבואר בספר "תפארת למשה" הוכא בפתחי תשובה ליו"ד סי' קנ"ז, וזאת כיון שכאן התקיימו התנאים שעל פיהם מותר לסמוך על הגורלות, כמבואר בספר חסידים סי' תרע"ט, (ועי' בדברי החזו"א יו"ד ס"ט, א' שפקפק בדבריו דגורלות הוי כייחדוהו, אמנם אצל יונה התברר להם שהוא החוטא לא רק ע"פ הגורל, וודאי הוי כייחדוהו להם), אמנם כיון דקיי"ל כר"ל דדוקא "והוא שחייב מיתה כשבע בן בכרי", לכן היו עוד צריכים לברר שיונה הוא חייב מיתה, ובוזה נתברר להם ע"י השאלות ששאלו אותו, שיונה הוא נביא שכבש נבואתו, והוא חייב מיתה בידי שמים. וממילא גם תנאי זה נמצא אצלו.

והסברא בזה מעין מש"כ החזו"א (יו"ד שם) שמבאר סברת ר"ל, וכלשונו "ר"ל סבר דדוקא שזה שמייחדין אותו חייב מיתה אליהן, ונמצא שזה שמייחדין אותו הוא כרודף, שע"י זה שהוא נמלט בתוכן יהרגו את כולן, ואף שאין בו דין רודף מן הדין (שיהא מותר להרוג אותו בידים) כיון שעושה להציל את נפשו, מ"מ אין חייבין כולם למסור את נפשם, כיון שהוא הגורם ומותרים למוסרו, אבל אם אין להם זיקה לשום אחד מהן רק בשרירות לבם הראו על אחד מהן, יהרגו כולם ואל ימסרותו להריגה, אע"ג דהשתא הוא הגורם להריגת כולם, מ"מ כיון שנעשה הדבר במקרה לא מקרי רודף" וכו', עכ"ל.

ואף דיש לכאורה לדון בדבריו, דמהסוגיא של עובר לכאורה נראה, דאף בעושה להצלת נפשו שייך סברת רודף, שהרי מה שאין לעובר דין רודף הוא מחמת "דמשמאי קא רדפו ליה", וכמו שכתב הרמב"ם שזה טבעו של עולם. ולפי זה יתכן שאם הוא בבחירתו נכנס לתוך ציבור ומסכן את כולם, אפשר שהיה מקום לתת לו דין רודף, ואפילו שמתכוון להצלת עצמו ולא לחייב אותם.

אלא דמ"מ ודאי מוכח בדברי החזו"א שאין לו דין רודף ממש, שאם היה לו דין רודף למה מותר למוסרו רק כאשר הוא והן בפנים ובין כך יהרג עמהם, דאם הוא רודף, מותר להם ודאי בכל אופן להציל עצמם בדמו.

אלא דעם כל האמור עדיין צ"ע, איך היה מותר להם להשליכו למים, דאף דהוה כ"יחדוהו עליהם", ואף דנתברר דהוא חייב מיתה, שהרי כל הנידון שם הוא רק לגבי מסירה לידי הנכרים שמבקשים אותו, שיכולה להחשב כגורם למיתה, שבאופנים הנ"ל מותר למוסרו ולא חייבים להכנס לסכנה וליהרג כדי שלא למסור אותו, כיון שבין כך לא ינצל ויהרג והוא חייב מיתה, אבל לא להרוג אותו בידיהם, ולהשליכו לים לכאורה הוא כהורג בידים, וכן ראיתי בדברי החיד"א (תומת אנ"ך בתו"ד) דלהטילו לים הוי כהורג בידים. וא"כ לכאורה אסור להם להרוג אותו כדי להציל את עצמם, ואף דאין כאן את הסברא "דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי", שהרי בין כך יהרג עמהם, מ"מ כיון דעל איסור רציחה לא נאמר "וחי בהם", והוא מהעבירות החמורות שצריך למסור הנפש עליהם אסור להם להרוג אותו, ואף אם יהרגו כולם, וכמבואר בדברי הרמ"ך שהובאו בכס"מ (יסודי התורה פ"ה ה"ה) בסוף דבריו "דסברא הוא (ד"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי)", אינו עיקר הטעם, דקבלה היתה בידם דשפיכות דמים יהרג ואל יעבור, אלא שנתנו טעם מסברא להיכא דשייכא, אבל אין הכי נמי דאפילו היכא דלא שייך האי טעמא, הוי דינא דיהרג ואל יעבור" (ולכן סבר ר"ל דדוקא בחייב מיתה כשבע בן בכרי), עכ"ל.

ועוד קשה, שלכאורה השאלה כאן אצל יונה שייכת לסוגיא של "בכל מתרפאין", ולא של אונסין, שהרי לא היה כאן מי שמאנס ומכריח לעשות את העבירה, וכבר היו בתוך הסכנה

של המביעה, אלא שהיה להם האפשרות להציל את עצמן ע"י שיטילו את יונה למים. והסוגיא של "בכל מתרפאין" היא מתנאמר "וחי בהם" ודרשו חז"ל "ולא שימות בהם", אלא דכאן כיון שהיו בני נח, וכבר כתבו גדולי האחרונים דבב"נ לא נאמר הדין ד"וחי בהם ולא שימות בהם", וכמו שהביא הגרע"א בגליון השו"ע (יו"ד סי' ס"ב) דאסור להושיט אבר מן החי לכן נח, אפילו כשהוא מסוכן וזו הרפואה שלו, כיון שלא נאמר אצלו "וחי בהם", ועי' בשט"מ לגדרים (ל"א ע"ב) במה שאמר משה "אמול ואצא סכנה היא", והקשה שהרי עדיין לא ניתנה תורה שכתוב בה "וחי בהם", וא"כ מה היתה סברתו שמשום הסכנה לא מל, ועי' מה שתירץ. וכן הביא המל"מ בפרשת דרכים להקשות כן בשם הרא"ם. וכן כתב המנ"ח (מצוה רצ"ו). וא"כ צ"ע איך היה מותר לאנשי הספינה שהיו ב"נ להשליך אותו לים.

ולכן צריך לומר שהיה אצל יונה הסברא של רודף, שהוא סיכן אותם והיה להם היתר ואף חיוב להשליך אותו ע"מ להציל את כולם. וביאור הדבר ע"פ דברי האברבנאל עה"פ "ויאמרו אליו מה נעשה לך וישתק הים מעלינו כי הים הולך וסער", ופירש האברבנאל "ששאלוהו אם רוצה לשוב בתשובה ולקבל עליו ללכת לנינוה, ואולי יהיה להם תקנה ע"י שישבו עמו ללכת אל חוף המולך לנינוה, או שישכחוהו לארץ ישראל בחזרה ובוזה ישתוק הים מעלינו". וכיון שהיה בידו גם בשעה זו להוציא אותם מהסכנה שהוא הכנים אותם בה מבלי שיהרג, יש לדון עליו דין של רודף, כיון שאין זה להצלתו שהרי יכול להציל עצמו ואותם, ולכן היה מותר להם להציל עצמן ע"י ההשלכה שלו למים. וכל הסברא של החזו"א שאין דין רודף ממש בדין רסיעת אנשים, היא מחמת שאין בידו כעת למנוע הסכנה שלהם רק ע"י שימסור עצמו להריגה, וא"כ הוא בגדר "מציל עצמו" ואינו רודף עליהם, כיון שאין לו אופן להציל עצמו רק ע"י שנמצא ביניהם, אבל אם הוא יכול להציל עצמו ואותם ע"י שיקבל עליו לעשות רצון ה', הרי שיש לו דין רודף מאחר שאינו עושה כן.

ומאחר שבענין יונה ההיתר שלהם היה מדין "רודף", מוסבר בזה כל הפעולות שעשו למנוע זאת, שחתרו בכל כוחם להשיבו ליבשה, והתפללו לה' שלא יצטרכו להשליך אותו כפי הדין האמור ברודף, שכל שיכול להצילו באחד מאיבריו ולא הציל הרי זה מתחייב בנפשו.

וגם יש לומר שכיון היה עליו דין רודף, פשוט שלא שייך כאן מה שנאמר בירושלמי דתרומות דאף באופנים שמותר למסור לידי הגוברים מ"מ "לאו משנת חסידים היא", ולכן לא התראה אליהו עם ר' יהושע בן לוי שמסר את עולא בן קישר למלכות, והפסיק אליהו לבוא לדיב"ל מהאי טעמא "דלאו משנת חסידים היא", אבל מאחר שיונה היה כ"רודף" עליהם, לא שייך כאן ענין ד"משנת חסידים" הנ"ל. ומבלי זאת יש לדון אם כבורח מפני ה' שייך דבר זה כמו בבורח מזו המלכות.

ולאור כל האמור נמצא שבנידון שכתב ספר חסידים (סי' תרע"ט) "בני אדם שעוברים בים ועמדה עליהם רוח סערה לשבר הספינה או להטביעה בים ושאר הספינות עוברות בשלום, כידוע שיש בספינה מי שחייב, ורשאים להפיל גורלות, על מי שיפול הגורל ג' פעמים זה אחר זה רשאים להפילו בים" וכו', שאין לדון על אותו אדם שבספינה דין רודף, כיון שלא ידע שהוא יעמיד בסכנה את כולם, וגם אין בידו לעשות כעת מאומה לבטל מעליו ועליהם את הסכנה, וממילא לא חשיב כרודף ממש, וא"כ לכאורה אין היתר להשליכו לים וכאמור.

ובדעת הספר חסידים יש לומר, שהוא פסק כרבי יוחנן דס"ל דכל "שהוא והן מבפנים" מותר למסור אותו, והסברא שכיון שהוא בין כך וכך ייהרג, בטלה לה סברה "דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי מדמא דתברך", וסבר דכל הדין שבשפיכות דמים ייהרג ואל יעבור, הוא רק מחמת הסברא "דמאי חזית", ומאחר שבטלה הסברא הנ"ל כיון שבין כך ייהרג, מותר להם אפילו להרוג אותו כדי להציל את עצמם שלא ייהרגו עמו.

אחרי כתבי כל זאת ראיתי שאפשר לומר סברא נוספת להיתר ע"פ דברי החזו"א (יו"ד סי' ס"ט בד"ה בפ"ת בתוך דבריו) ¹²³⁴⁵⁶⁷שכתב, דהא פשיטא שאדם יכול למסור עצמו למיתה כדי להציל הרבים ממיתה, וכמעשה דהרוגי לוד לולינוס ופפוס, שמסרו עצמם להריגה בתענית י"ח ע"ב, ואמרו שם שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן, והנה הרד"ק בספר שמואל ב' פ"כ בענין שבע בן בכרי כתב לבאר שישראל מסרו את שמשון לפלשתים לדעתו דהיינו שהסכים בדבר, וזו ראיה לדברי החזו"א. ולפי זה יש לומר שמה שיונה אמר להם "שאוני והטילוני אל הים וישתק הים מעליכם כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם", היא הסכמה לקבל על עצמו מיתה זו כדי להציל אותם מן המיתה, וכש"כ כאשר הוא גרם לכך.

אלא דעדיין צ"ע האם סברא זו מתירה אף מעשה הריגה בידים, דאם לא נאמר על איסור רציחה "וחי בהם ולא שימות בהם", מהיכי תיתי שיהיה מותר מעשה רציחה בידים כשאדם מסכים להציל את כולם בדמו וצ"ע.

יב. תשובה אצל הגוים

איתא במדרש תנחומא (האזינו ד) על הפסוק "ישא ה' פניו אליך", עושה תשובה ישא לו פנים, יכול לכל, תלמוד לומר 'אליך', ולא לאומות העולם עובדי כוכבים" עכ"ל. ובביאור הדבר שרק לישראל מועילה התשובה, כתב בספר בני יששכר בשם הקדמונים, (מאמרי השבתות מ"ט אות ו) ע"פ מה דהקשו המפרשים איך מועילה התשובה וכבר נפסק בגמ' (קידושין ל"ב ע"ב) מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, וא"כ לא מהגי תשובה ע"פ דיני

התורה, אבל ישראל נקראו בנים למקום כמש"כ 'בנים אתם לה' אלקיכם', והוא למו אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, עכ"ד. ולכן בקשת הסליחה בשמו"ע היא בשם "אבינו" "סלח לנו אבינו כי חטאנו".

ובמבי"ט בספר בית אלקים (שער התשובה פי"ג) כתב כמה ביאורים מדוע עיקר התשובה היא לישראל וז"ל: "כי העולם לא נברא אלא בשביל ישראל שיקבלו את התורה, ואם לא יקבלוה אין קיום לעולם וכו', וכן התשובה אלמלא לא נתקבלה לא היה קיום לעולם, וזהו מה שנאמר (בב"ר פ"א) שקדמה במחשבה לבריאת העולם בכלל השבעה דברים שקדמו לעולם וישראל שיש עליהם עול רמ"ח מצות עשה ושם"ה מצות ל"ת ואי אפשר לעמוד בכללם מבלי שלא יקיימו איזה מצוה או יעברו על איזו עבירה, הם הצריכים לתשובה בכל יום, ובשבילם נבראת, וכמו שייחס הנביא ע"ה התשובה לישראל 'שובה ישראל עד ה' אלוך וגו' וכמו שאמרו חכמים (יומא פ"ו) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד.

וידוע כי נפשות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד מהאוצר ששמו גוף, משא"כ בנפשות של אומות ע"א הנזכרים וכו', עי' שם אריכות דברים ומקורות נוספים היות התשובה מתייחסת לישראל ולא לאומות העולם.

הח"ח 1234567

והמפרשים הקשו מתשובת נינוה שהועילה להם, וכן מדור המבול שהקב"ה ציוה לנח לעשות תיבה להצלתו כדי שהגוים יעשו תשובה ולא יהיה מבול על הארץ

וכמה תשובות נאמרו בדבר:

המבי"ט (שם פרק י"ד) כתב וז"ל: "ואחר שהתבאר דרך כלל כי עיקר התשובה לישראל אומר דרך פרט כמה הבדלים שיש בין תשובת ישראל לתשובת האומות ע"א שהיו בשנים הקדמוניות. ההבדל הראשון והעיקרי, שתשובת ישראל מועילה להם בעוה"ז ובעוה"ב ותשובת האומות הנזכר כשאין שבים עד ה' בכל נפשם ובכל מאודם, אינה מועילה להם כי אם בזה העולם שלא יענשו על מה שחטאו ולא בעוה"ב. ומבואר הוא כי לישראל מועילה התשובה בעוה"ז להצילם מרעת החטא כמ"ש בפסוקי התשובה (דברים ל) 'ושבת עד ה' אלוך ושמעת בקולו' וגו' 'ושב ה' אלוך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים' וגו', 'אם יהיה נדחך בקצה השמים' וגו' 'והביאך' וגו' 'ומל ה' את לבבך' וגו' 'ונתן ה' אלוך' וגו'.

כל יעודי פסוקים אלו בגלל התשובה הם בעוה"ז, ומזה הכתוב גלמוד גם כן תועלתה לחיי העוה"ב, דכתיב 'ושבת עד ה' אלוך' כמ"ש 'שובה ישראל עד ה' אלוך' ודרשו חכמים (יומא פ"ו) שמגעת עד כסא הכבוד, כלומר שחוזרת הנשמה לכסא הכבוד במקום אשר ממנו תוצבה גם כי חטאה, כיון ששבה בתשובה. וכן נאמר בעוון החמור ע"א (במדבר כ"ו) 'הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה', ודרשו בספרי, 'יכול אפילו עשה תשובה, תלמוד לומר, 'עונה בה', בזמן

שעונה בה', וכן הוא אומר 'שחת לו לא בניו מומם, כשמומם בם אינם בניו, הא כשאין מומם בם בניו הם'. וכן אמר המשורר ע"ה 'תשב אנש עד דכא ותאמר שובו בני אדם' ואמרו מאי עד דכא, עד דכדוכה של מוות, ותשובה זו אינה מועילה לו אלא לעוה"ב, כי כבר עבר ובטל מן העוה"ז בהיותו בדכדוכה של מות וכו'.

אמנם לאומות ע"א הנזכרים כשאננם שבים להם כנוכר, אינה מועילה התשובה אלא בזה העולם ולא לעולם הבא. כי אנשי נינוה כששבו מדרכם הרעה אחרי כי לא שבו אל ה' בכל לבבם לדעת אותם, אלא מצד היראה מדברי יונה הנביא, תשובתם לא הועילה להם כי אם שלא תבוא עליהם הרעה אשר יעד אליהם הנביא, כמ"ש הכתוב 'וינחם האלקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה', כנראה שלא הועילה להם תשובתם כי אם שלא תהפך העיר עליהם, לא שנאמר שאם מת אחד מהם אח"כ שיהיה לו חלק לעוה"ב כיון ששב, כחסידי אומות העולם שלא חטאו, אלה שנוהרו בשבע מצוות בני נח, שיש להם חלק לעוה"ב, שאינם כן, ודי להם שתועילם התשובה בעוה"ז. שישראל שהעמיסם הבורא במצוות ואזהרות ואין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, הם הצריכים למדת התשובה, אבל האומות שאין להם עול על צוארם כ"א שבע מצוות ב"נ בלבד, שאין בקיומם קושי צריכים להיות זהירים בהם, ואם יעברו לא תועיל תשובתם אלא שלא יענשו בזה העולם כנוכר וכו'.

עוד יש הבדל בין תשובת ישראל לאומות הנזכרים גם בעוה"ז, והוא מה שאמרו ז"ל (יומא פ"ו) גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות כדכתיב (יחזקאל ל"ג) 'ובשוב רשע מרשעתו וגו', עליהם הוא יחיה, כי לישראל לבד הוא שנעשות לו זכויות מצד כי קיים מצות עשה של תשובה בכל אחד מהעונות ששב ממנו, אבל האומות הנזכרים שאינם מצויים בתשובה, די להם שלא יענשו על העוון בשובם ממנו, ולא שיחשבו להם כזכויות. ולכן באלו הכתובים ביחזקאל הזכיר כמה פעמים בית ישראל, לומר שלישאל לבד הוא שנחשבות לו העונות כזכויות אחרי שובם מהם.

עוד נבדלה תשובת ישראל מתשובת האומות הנזכרים, כי תשובת הרבים מישראל מועלת לפרטים מהם (מיעוטם) שאינם שבים, וזכות הרבים תעמוד להם שלא יספו בעונם בעוה"ז עד אשר יתנו אל לבם לחזור כדי שלא יענשו בעוה"ב מה שאין כן באומות הנזכרים שאין התשובה מועילה כי אם לשבים, והלואי תועיל להם וכו' וכן מצינו בתשובת נינוה שכתוב בהם (יונה ג) 'וילכשו שקים מגדולם ועד קטנם, כי לא הספיקה תשובת הרוב ולא תשובת הגדולים, אלא כי נצטערו אף הבהמות כדכתיב הבקר והצאן אל יטעמו וגו' עכ"ל המבי"ט זצ"ל.

ולקמן (פרק ד) הבאנו דברי החיד"א (חומת אנך) שהביא משם הרמ"ע מפאנו זצ"ל דהגוים אין להם תשובה, וגם כשישובו מדרכם הרעה תשובתם נשארה מעל וגזרה עומדת לעומתם,

וגם בנינוה לא הועילה תשובתם רק לזמן, ולא לכלה פשע ולהתם החטאת. משא"כ ישראל דעל ידי התשובה נעקר החטא מכל והתשובה היא דוקא לישראל זה תורף דברי הרמ"ע ז"ל, ועי' שם מש"כ בביאור הדבר.

יג. הפטרת יונה במנחה דיזה"כ

איתא בשו"ע (או"ח סי' תרכ"ב סדר תפלת מנחה) "ומוציאין ס"ת וקורין ג' בפ' עריות עד סוף הפרשה, ושלישי מפטיר ביונה" וכו'. והנה במשנ"ב שם מבאר בשם הט"ז מדוע קוראים בפרשת העריות, "משום שנפשו של אדם מחמדתן ואם יש אחד שנמא יחזור בתשובה". והנה בתוס' (מגילה כ"ג ע"א ד"ה כיון) נאמר דההפטרה צריכה להיות מענינו של יום שבקריאה, ולפי זה הקשר של הפטרת יונה לקריאה להורות ששערי תשובה פרושים אף לאלו שנתחייבו בנפשותם, שהרי הנביא נשלח להשיב בתשובה את אנשי נינוה שעברו על חמס וגזל ושאר עבירות רב"נ חייבים מיתה עליהם. ולכן אף דכל העוברים בחטאי העריות הם חייבי כריתות ויש מהם דכמיתת בי"ד, בכ"ז לא יתיאשו מן התשובה כמו שהנביא עורר את אנשי נינוה לחזור בתשובה.

ובמשנ"ב (הל' יוה"כ תרכ"ב סק"ז) בשם האחרונים "ומפטיר ביונה, שמדבר מן התשובה, ועוד שאינם יכולין לברוח מן הש"י". ושם בשער הציון אות ו' "וכוונתם, כי האדם חושב כמה פעמים לייאש א"ע שאין יכול לתקן בשום אופן, ועל כן יתנהג תמיד באופן א' ואם יגזור עליו הקב"ה למות ימות, אבל טעות הוא שסוף דבר יהיה כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן ויבוא עוד פעם ופעמיים לעוה"ז ובע"כ יוכרח לתקן, וא"כ למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם, וראיה מיונה שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא והוא מיאן בזה וגם ליה למקום שלא ישרה עליו עוד השכינה להנבאות כידוע, וראינו שנמבע בים ונבלע בדג והיה שם במעיו כמה ימים ולפי הנראה בודאי לא יכול להתקיים דברי הש"י, ומ"מ ראינו שסוף דבר היה שרצון הש"י נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בעניניו, וזהו שאמרו באבות (פ"ד מי"ד) ואל יבטיחך יצרך שהשואל בית מנוס לך, שע"כ אתה נוצר" וכו', עכ"ל.

וע"פ מש"כ המבי"ט (בספר בית אלקים שער התשובה פי"ב) להוכיח ממעשה נינוה "שהתשובה גם כי אינה שלימה מועילה קצת", ולפי"ז יש לומר שלשם כך אנו מזכירים זאת. וז"ל המבי"ט: "ואחר שנתבאר ענין התשובה כי היא חרטה ועזיבת החטא, נאמר כי אינם כשאר המצוות שהעושה חלק המצווה אין לו שכר המצווה, כמו שתאמר מצות ציצית היא

בד' כנפות, והעושה ציצית בג' כנפות לבד, אינו מקיים ג' חלקי המצוה, שהרי ד' ציציות מעכבין זה את זה. ואולם התשובה גם אם אינה שלימה עד שתהיה בחרטה על העבר ועזיבת החטא לעתיד, עם כל זה החרטה לבד בלי עזיבת החטא מועיל קצת, וכן עזיבת החטא בלי חרטה וכו', וכן מצינו באנשי נינוה ששבו לעתיד ולא נתחרטו על העבר וכו', ולזה אמר 'וירא אלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה', שהוא עזיבת החטא לעתיד לבד, ועם כל זה הועיל להם שנחם האלקים על הרעה אשר דבר לעשות ולא עשה. ומפני כי תשובתם זו לא היתה שלימה כנזכר, אמר הכתוב 'על הרעה אשר דבר לעשות ולא עשה', כלומר על מה שדיבר 'עוד מ' יום ונינוה נהפכת' הוא שנחם ולא עשה בסוף הארבעים, אלא האריך להם עד שתהיה תשובתם שלימה, ועי' שם עוד.

ועי' מש"כ לקמן לבאר שאצל הגוים לא שייך בכלל הענין של התשובה שיעקר החטא לגמרי, וכ"ש שאין המעלה של תשובה מאהבה שזדונות נעשות לזכויות. וזה מש"כ במדרש תנחומא (האזינו ד) על הפסוק "ישא ה' פניו אליך, עושה תשובה ישא לו פנים, יכול לכל", ת"ל 'אליך' ולא לאומות העולם עובדי כוכבים". והכוונה פשוטה שהגוים התמעטו מתשובה זו שמתקנת החטא ומחזירה את האהבה למקומה עד כדי "ישא ה' פניו אליך", אבל גם אצל העכו"ם שייך ביטול הגזירה ואריכת אפים ע"י התשובה שעושים, וכמו שהיה בנינוה וכן בדור המבול שהקב"ה ציוה על נח לעסוק בבנין התיבה כדי לעורר אותם לשוב בתשובה. והארכנו כביאור הענין לקמן בסוף פ"ג עה"פ "וירא האלקים את מעשיהם" וגו' (בד"ה הג').

וכן הביא החיד"א משם הרמ"ע מפאנו זצ"ל דהגוים אין להם תשובה, "וגם כשישובו מדרכם הרעה תשובתם נשארה מעל וגזירה עומדת לעומתם, וגם בנינוה לא הועילה תשובתם רק לזמן, ולא לכלה פשע ולהתם החטאת. משא"כ ישראל דעל ידי התשובה נעקר החטא מכל והתשובה היא דוקא לישראל זה תורף דברי הרמ"ע ז"ל", עכ"ל החיד"א.

והנה לקמן בריש פ"ד אמר יונה "על כן קדמתי לברוח תרשישה כי ידעתי כי אתה א-ל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה", והוא מנה כמה מדות מי"ג מדות של רחמים, אבל לא מנה את כולם. וזאת כיון שהם היו גוים ורק חלק מי"ג שייכים גם לאומות העולם. והזכיר מדת "ארך אפים" שמאריך אף לרשעים שמא יחזרו בתשובה, וגם "רב חסד" שהגמ' מבארת "מטה כלפי חסד" שגם זה שייך גם אצל הגוים. אבל מחילת העון והחטא שהיא מדת "ונקה", שייכת רק אצל ישראל. וכמו שאמרו חז"ל בביאור "ונקה לא ינקה" מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים, והיינו לשבים בשלמות ולשבים מאהבה, שזדונות נעשות להם כזכויות, כיון ששבו באהבה. וז"ל הספורנו (שמות ל"ד ז) "ונקה, אע"פ שהוא מנקה לשבים מאהבה, והיא תשובה המגעת עד כסא הכבוד, כמו שאמרו (יומא פ' יו"כ) שעונות

נחשבות להם כזכויות שנאמר עליהם חיו יחיו, מ"מ לא ינקה אפילו לשבים כאשר תהיה תשובתם מיראת עונש בלבד", וכו'.

ולכך תקנו מסדרי ההפטרות שאחר קריאת ספר יונה קוראים שלשה פסוקים מספר מיכה שהם שייכים לעם ישראל, ותחילה אנו מבקשים כאותה זכות שהקב"ה קיבל תשובת אנשי נינוה והאריך להם אפו, שעב"פ זכות כזאת תעמוד לנו, ואח"כ אנו אומרים "מי א"ל כמוך" ומבקשים יותר מכך, שהקב"ה גם ימחול לנו העונות וינקה אותנו מהם, וכמו שנאמר "מחיתי כעב פשעך וכענן חטאתך שובה אלי כי גאלתיך" ונאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם למהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", וכל זה רק לישראל.

ובתנא דבי אליהו (סוף פרק י"ט) תפילת אליהו הנביא על עם ישראל "אבי שבשמים כתבת לנו ע"י יונה עבדך הנביא 'ואני לא אחוס על נינוה העיר בגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבו אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה. כמו שאתה חסת על נינוה, כן יתגוללו רחמך עלינו, וקיים עלינו מה שאמרו שפתיך (ישעיה מ"ח) 'למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן'" עכ"ל.

וזכיתי תהילה לא"ל לכוון לדברי האברבנאל וז"ל "והנה מתקני ההפטרות סמכו לנבואה הזאת שלשה פסוקים אחרים שהם מנבואת מיכה, והם 'מי א"ל כמוך' וגו', ועניינם שהקב"ה לנינוה לא היה עובר על פשע מוחל וסולח להם בהחלט, אבל האריך להם אפו עד שגחרבו אח"כ ע"י נבוכדנאצר, אבל לישראל בשובם אליו אינו כן כי הוא "נושא עון ועובר על פשע" לחלוטין, והוא אומר 'מי א"ל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו', כי בעבור היותם נחלתו ועמו 'לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא' לעשות עמהם ולא יעשה כן לשאר הגוים החטאים בנפשותם, ולכן נקוה לו ש'ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו', עכ"ל.

ומה נכבד לסיים את המבוא בדברים יקרים מירידי עוז הג"ר יצחק יחיאל ערנפלד שליט"א (ראש ישיבת בית שמואל י"ס) שבהם נמצא קשר חזק לספר יונה עם יום הכיפורים. וז"ל: "והנה בסוכה (נ"ו) איתא מקור למצות שמחת בית השואבה מדרכתיב 'ושאבתם מים בששון', והוא ענין של ניסוך המים שהיה במקדש בימי החג. אך בתוס' הביאו דברי הירושלמי שלשון 'שואבה' הוא שמשם שואבין רוח הקודש שהשכינה שורה מתוך שמחה. ומייתי עובדא דיונה בן אמתיה שהיה מעולי רגלים בשמחת בית השואבה ושרתה עליו שכינה. והביא הירושלמי ע"ז הפסוק 'ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה'.

וצריך ביאור לדברי הירושלמי היכן נרמז שאיבת רוח הקודש בקרא ד'ושאבתם מים בששון', ונראה בזה דהנה על הפסוק במזמור התשובה בתהלים (פנ"א) 'השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני', פירש"י 'השיבה לי ... רוח הקודש שנסתלק מעלי, שבשעת החטא